

TÁRSADALMI SZERVEZKEDÉS

ÍRTA

SZIRTES ARTÚR

(Goethe.)

„Das Was bedenke, mehr bedenke Wie.“

BUDAPEST, 1914.
RÉNYI KÁROLY KIADÁSA
V., VIGADÓ utca 1.

*Meszlény Artúrnak,
a kiváló szervezetjogelméleti
kutatónak, barátsággal és
nagyrabecsüléssel.*

Minden jog fenntartva.

TARTALOM.

	Lap
Előszó.....	7
I. Az ökölbe szorított kéz	9
II. A társadalom szervezkedik.....	12
III. Modern kollektívizmus.....	14
IV. Új formák fejlődése.....	17
V. Energiák felszabadulása.....	21
VI. Szabadság, egyenlőség	24
VII. Az új fejlődés képletei	27
VIII. Jog és erőszak.....	30
IX. Új jogtudomány, új parlamentarizmus	33
X. Intellektuelek szervezkedése.....	36
XI. Szervezetjogi alapfogalmak	39
XII. Szocializmus és szociális kollektívizmus	43

ELŐSZÓ.

A társadalmi szervezkedés elméleti problémáit nálunk még alig méltatták figyelemre. Testületek és egyesületek alakulnak, osztályok szervezkedésének szimptomái mutatkoznak, érdekcsoportok szervezkednek, anélkül, hogy eme mozgalmak közös elvei, a társadalmi szervezkedés jogelméleti és etikai problémái kellőleg megvitattak és kellő világításba helyezettek volna.

Az alábbi fejtegetések irányt mutató fejszecsapások ezen az irtatlan területen. Avatott kezek haladjanak tovább ezeken a jeleken. Hivatottabbak használják fel e motívumokat mesterien kidolgozott képek megfestésére.

A mi szegény országunkban, ahol a társadalmi szervezkedés, különösen a középosztályszervezkedés intenzívebbé tételére oly égetően szükség van, nem lehet fölösleges az ily kezdeményezés. Csakis a komoly, nagystílű társadalmi szervezkedés adhatja meg valamely nép társadalmának a minden bajjal dacoló kemény gerincet. Csakis a helyes, egyöntetű elméleti irányítás teheti lehetővé a gazdasági erőt és harmóniát, melynek a komoly, nagystílű társadalmi szervezkedés nyomában járnia kell.

Ez a füzet impulzusokat akar adni. Jogszociológiai és társadalombölcseleti vázlat, melynek nyomán kinek-kinek magának kell a lépten-nyomon kínálkozó gyakorlati példák során elindulnia. A gondolkodó olvasó ki fogja tudni egészíteni ez irányban bevezető munkámat.

A társadalmi szervezkedés tényei leírásának legújabb külföldi irodalmából az olvasó tájékoztatására csupán két új német könyvet szabadjon említenem. Az egyik Dr. Franz Klein könyve, „Das Organisationswesen der Gegenwart“.

(Verlag Vahlen, Berlin, 1913.) Ez a kitűnő tankönyv felöleli a mai szervezetek fejlődéstanát és jelen helyzetének leírását. Minthogy e könyv dolgozatom nyomdába adásakor jelent meg, számos értékes kontemplatív megjegyzése közül csak egyet-kettőt, ezeket is csak futólag érinthettem. A másik munka *L. Müffelmann* „Die Moderne Mittelstandsbewegung” című tisztán deskriptív kis munkája, mely az „Aus Natur- und Geisteswelt” című vállalatban ugyancsak 1913-ban jelent meg és a német középosztálymozgalom jelen állásáról számol be. Nálunk, sajnos, hiányzanak még az ily irányú kézikönyvek. Ez a körülmény kétszeresen indokolttá teszi a buzdító elméleti kezdeményezést, ha még oly szerény keretekben történik is az.

Budapesten, 1913. karácsonyán.

I.

Az ökölbe szorított kéz.

Azt az útvonalat, mely a XVIII. századból a munkásosztály modern szervezkedésének korához vezet, angol írók nyomán ilyformán szokták leírni:

Az „állami beavatkozás” korának vezető eszméi a XVIII. század végével csődöt mondtak; kiderült, hogy az „állami” beavatkozás semmi egyéb, mint egyes uralomra jutott csoportok terrorisztikus beavatkozása a széles néprétegek gazdasági életébe. Eredménye: zsarnokság, szöles néprétegek életének egyesek érdekében való elnyomása és kizsákmányolása. Jöttek a gépek és velük a kereskedelmi és ipari középosztály gazdasági szabadságküzdeme. A XIX. század első felének Angliája már a „laissez faire” vezéreszméjének viruló korszaka: Mindenki legjobb bírāja a maga érdekeinek, az ezek kielégítéséhez vezető utak és eszközök megválasztásában és felhasználásában az egyénnek teljesen szabad kezet kell engedni. Jött a szabad verseny, a szabad kereskedelem és vele az új ipari és bankkapitalizmus. A XIX. század második fele már ennek a világnézetnek a csődjét is tisztán és világosan jelezte. Mind világosabb lett a felismerés, hogy az új vezéreszme eredménye ugyanaz lett, mint a régié. Mind nyilvánvalóbbá lett, hogy a szabad verseny semmi egyéb, mint a falatért való véres, elkeseredett küzdelem, amelyben ismét egyes csoportok győzedelmeskednek széles, életképes néprétegek fölött, ezeket igájukba hajtják és életüket – a munkauzsora formájában – ismét csak kizsákmányolják és elnyomják. Egy új állami beavatkozás, a szocializmus elméletei kezdtek érvényesülni. Az új szocialisztikus állami beavatkozás eszméje ellentétben áll a

szabad versennyel, de ellentétben áll a régi állami beavatkozás rendszerével is: „állam” alatt nem egy privilegizált csoport uralmát érti a széles néprétegek fölött, hanem ért egy demokratikus „társadalom-államot”, mely egyenlőképpen védi minden egyes polgára gazdasági érdekeit, munkaerejét, egészségét, megélhetését és ezeket az emberekkel szemben, de ha kell, magával az egyénnel szemben is kényszerítő módon védelmezi meg. Számos összefoglaló javaslat hangozott el e társadalom-állam kiépítése tekintetében, a számos javaslattal kapcsolatban pedig számos párt keletkezett. Az új, mind nagyobb arányú mozgalom nemzetközi eredménye az lett, hogy a rabigába hajtott munkásság tömörült, szervezkedett és szervezkedése folyamán mind hatalmasabb tényezővé lett a szabad versenyben uralomra jutott tőkésekkel szemben. A hatalmi súlyban való ez a gyarapodás vezetett „a tőke és a munka harcához”.

Ez a szokásos leírás a történelmi folyamatnak nagyjában megfelel. Igaz ugyan, hogy a gazdasági individualizmus (szabad verseny) és az állami beavatkozás (kényszerű megkötöttség) szabályai minden eddigi korban többé-kevésbé keverve jelentkeznek, de kétségtelen, hogy a XVIII. század második és a XIX. század első felének törvényhozási elmélete és gyakorlata túlnyomóan a gazdasági individualizmus eszméjét juttatta érvényre. A kívánatos fejlődés megvilágítandó irányának élesebb megjelölése érdekében célszerű, ha e kort a „gazdasági individualizmus korának” szokásos elnevezésével jelöljük meg; nem hamisítjuk meg a történelmet, ha megtartjuk ezt az élesen elhatároló megkülönböztetést.

A XIX. század második fele hozta magával az új állami beavatkozás elméleteit és ezzel az ökölbe szorított kéznek, a munkásosztály szervezkedésének új, bevezető korszakát. Így jutottunk el a még élénk folyamatban levő új átmeneti korhoz, a gazdasági élet u. n. szocializálódásának folyamatához. A szocializálódás, a szociálpolitika a tőke és a munka harcának egyre növekvő eredménye. A tőkésék, az u. n. munkaadók mind többet kénytelenek e harcban túlhatalmukból engedni. Igaz, hogy a tények súlya alatt maguk is szervezkedni kezdenek, azonban a

munkaadók szervezkedése nem megy egykönnyen. Először, mert nincs meg bennük az osztálytudatos szabadságküzdelem eszméje, mely a munkásokat tömörülésükben és szervezeti gazdaságküzdelmükben lelkesíti; másodsor, mert éppen ezért nehezen tudnak beletörődni abba, hogy a szabad verseny előnyeiről egymás között bármily tekintetben is lemondjanak. Még nem nőtt meg annyira a munkásmozgalom, hogy vele szemben a nagyüzemek vezetőit is tömörülésre kényszerítette volna. A nagyüzemek vezetői még a „laissez faire” individualisztikus korának vezető eszméihez ragaszkodnak; és ha tömörülnek is, nem annyira a kölcsönös segély, mint inkább az egymás megsemmisítésének vagy leigázásának eszméje vezeti őket. Az ő kollektívizmuk inkább a tröszt- és kartell-kollektívizmus, semmint a szociális szervezkedés kollektívizmusa. A munkásosztály szervezkedésében, tömörülésében rejlő egyre növekvő nagy erő és az egymásra féltékenykedő és egymással véresen versengő tőkés munkaadók idegenkedése a szociális szervezkedés gondolatától, – ez a két eredő a gazdasági és állami törvényhozásnak új irányát eredményezte. Ez az irány az aktuális szociálpolitika: Mindama szabályok foglalata, melyeket a munkásosztály közvetve vagy közvetlenül a szervezkedésében megnyilatkozó hatalom folytán a tőkés munkaadóktól és ezek államaitól ki tudott és ki tud kényszeríteni.

II.

A társadalom szervezkedik.

A szociálpolitika hozta magával az u. n. szociális törvényhozási irányzatot. A szociális törvényhozási fejlődés annyit jelent, hogy oly szabályok hozassanak, melyek a társadalom minden egyes tagjának boldogulását, jólétét lehetőleg egyaránt előmozdítják. Különbözik ez a fejlődés a „laissez faire” individualista irányzatától abban, hogy normatív szabályai az egyén boldogulását nemcsak lehetővé teszik, de elő is mozdítják. Különbözik azonban a szocialisztikus fejlődéstől is abban, hogy szabályai az egyén boldogulását, jólétét csak lehetőleg mozdítják elő; ami törvényhozási nyelven annyit jelent, hogy imperatív szabályokat, melyekkel az egyén boldogulását, jólétét biztosítja, ez az irány törvényhozási utón csak nagyon csekély mértékben tud alkotni. E szabályok legfontosabbjainak kiküzdősót a szociális irány a társadalmi csoportok gazdasági küzdelmére bízta. Amit e gazdasági küzdelem tekintetében tesz, csupán annyi, hogy a társadalmi csoportok gazdasági küzdelmének lehetőségét biztosítja. A szociális irány törvényileg szabályozza a fehér foszforral való gyártás tilalmát, a nők és gyermeket éjjeli munkáját, a veszélyes üzemekben alkalmazandó óvatossági előírásokat, itt-ott már az otthon-munka ügyét is, de a munkás életének a munkaadóival egy kultúrszínvonalra való emelését a kollektív szerződéseket eredményező csoportos gazdasági küzdelemre bízta. Amit a modern törvényhozások e tekintetben tesznek, legfeljebb csak annyi, hogy elismerik a munkások szervezkedési jogát, elismerik a kollektív szerződések érvényességét és hovatovább kikényszeríthető jogerejét is.

A szociális irány tehát átmeneti fejlődési fokot jelent a gazdasági individualizmus és egy modern kollektivizmus között. Az uralkodó osztályok akarata még a gazdasági individualizmus felé húzza, a tömegakarát azonban mindinkább egy szociális kollektivista irány felé hajtja. A szociális törvényhozási fejlődés ezek folytán nemcsak annyiban hajlik a kollektivizmus felé, hogy lehetőleg *minden* egyes ember jólétét, boldogulását biztosítani akarja, de abban is, hogy a minden egyes ember jólétét, boldogulását biztosító szabályok zömének és egyben legfontosabbjainak kiküzdését, az egyes gazdasági társadalmi *csoportok* küzdelmére bízza.

A szociális irány ilyformán a társadalmat akaratlanul is önségélyre, szervezkedésre serkentette. A gazdasági élet számos területén az életküzdelemnek új, csoportos formája fejlődött ki, mely az egyes emberrel megkedveltette a közös, kollektív akciót. Áll ez úgy a munkásmozgalom, mint az ennek mintájára támadt u. n. középosztálymozgalom (hivatalnokok, kisiparosok, kiskereskedők, gazdák szervezkedése) minden válfajára. A közös veszéllyel szemben szervezkedésre kényszerülve és gyakran felvilágosultabb órdektársai által szervezkedésre kényszerítve, belátta az egyes ember, hogy csak közös erővel tudja a közös ellenség erejét ellensúlyozni; belátta, hogy a kollektív csoport ereje mennyiségben több, mint a csoportot alkotó egyedek erejének számszerű összege, minőségében pedig az egyes tagótól teljesen eltérő és annak messze fölötte áll. Mindezek folytán pedig belátta azt is, hogy a csoportban kialakuló összességi belátás az ő érdekeit jobban megvilágítja, az összességi elhatározás és cselekvés tehát az ő érdekeit már ezért is jobban kielégíti, mint ha egymaga töprengene és cselekednék.

A társadalmi csoportok szervezkedése és csoportos küzdelme folyamán – mely tehát a munkásság tömörülésében és felfelé törekvésében, majd pedig ennek folytán a közvélemény és a modern állami törvényhozások szociális irányzatában rejti gyökerét – ilyenformán egy új belátás, új elhatározás, új akarat és új cselekvés, a *kollektív* belátás, elhatározás, akarat és cselekvés keletkezett.

III.

Modern Kollektívizmus.

A helyzet ennek folytán lélektanilag, etikailag és gazdaságilag egyaránt teljesen megváltozott. A társadalmi szervezkedés új kollektívizmusa: az egyén élete gazdasági feltételeinek kollektív módon való biztosítása. Ez a kollektívizmus lényegesen más, mint az egykor egy-egy törzsön belül fennállott kollektívizmus. Ama kollektívizmus a törzs kebelébe tartozó egyént élete gazdasági feltételeinek nem csupán biztosításában, de ezek meghatározásában is, továbbá nemcsak gazdasági előbbrehaladásában, hanem életének ma teljesen magánjellegűnek tartott berendezéseiben is (szerelmi élet, házasság, vallás stb.) teljesen megkötötte. Patriarchalizmus, arisztokratizmus, kasztrendszer a törzskollektívizmus változó arányú főjellemtvonásai. Lényegesen különbözik azonban a modern kollektívizmus a középkor feudális, patriarchális és céhbéli kollektívizmusától is, mely az egyént előbbrehaladásában szigorúan megkötötte. Az új kollektívizmus, éppen ellenkezőleg, az egyén szabad boldogulását minden irányban biztosítani akarja.

Az új kollektívizmus gazdasági és demokratikus. Közvetlen célja, hogy az egyén életének gazdasági feltételeit megteremtse és biztosítsa, vagyis, hogy a falatért való véres küzdelmet megszüntesse. A modern kollektívizmus életfilozófiája hazugságnak vallja azt az individualisztikus frázist, hogy az életet a gazdasági küzdelem, az u. n. létért való küzdelem teszi, mely állítólag az erősek és gyengék, az életre érdemesek és az életre érdemtelenek élet-halál erőpróbája. A modern kollektívizmus ezzel szemben azt tartja, hogy ebben a harcban igen gyakran a legértékesebb energiák pusztulnak el; azt vallja tehát, hogy ez a harc

a kollektív cselekvéssel kiküszöbölendő. Azt vallja, hogy az egyénnek nyugodt és mérsékelt munkája elleneben élete gazdasági feltételei demokratikus módon, vagyis a többiekével egyenlő mértékben biztosítandók. Azt vallja, hogy eme közvetlen cél biztosítja az új kollektívizmus közvetett és végső célját, azt, hogy az értékes életenergiák felszabaduljanak és magasabb kultúrértékek megteremtésére legyenek fordíthatók.

Az egyén helyzete tehát e kollektívizmusban, szemben a szabad gazdasági verseny individualisztikus légkörében élt ember helyzetével, lényegesen megváltozik. Élete gazdasági feltételeinek biztosításában, erre irányuló törekvéseiben feltétlen alkalmazkodásra kell szoknia, akaratának a kollektív akaratba, cselekvésének a kollektív cselekvésbe bele kell olvadnia. Viszont egyéb, úgynevezett etikai tekintetekben – ami alatt a magasabbrendű szükségletek kielégítésének útjait értem, – energiái az előbbi korszak emberével szemben felszabadulnak és szabad cselekvési lehetőségeket nyernek.

Látnivaló, hogy a leglényegesebb különbség, mely a szabad verseny individualisztikus kora és a szociális kollektívizmus gazdasági megkötöttségének kora között mutatkozik: a magasabbrendű szükségletek kielégítésére fordítható energiák felszabadulása. A szociális kollektívizmus kora: az etikai individualizmus kora.

Látnivaló az is, hogy a szociális kollektívizmus kora sokkal inkább nevezhető a szabadság korszakának, mint a szabad verseny gazdasági individualizmusának kora. A szabadság a legalapvetőbb és legáltalánosabb etikai szükséglet: lehetőség arra, hogy úgy éljek, ahogy az egyéniségemnek – hajlandóságaimnak, vágyaimnak, ambícióimnak – megfelel. Ez a lehetőség, senki komolyan kétségbe nem vonhatja, sokkal inkább adva van minden egyes ember részére a szociális kollektívizmus korszakában, mint a szabad verseny gazdasági individualizmusának idején. A szabad verseny idején az ember élete gondoktól terhes, munkaenergiája a falatért való öklölődző, könyökölő, véres küzdelemben merül ki; arra, hogy egyéniségét vizsgálja, ambícióit kielégítse, hajlandóságai szerint éljen, rendszerint sem ideje, sem lehetősége nincs. Azok a kevesen is, akik

a szabad versenyben „érvényesülnek”, egyéniségüket, mely életenergiájuk cselekvésének kezdetén talán még frissen állt, a véres, kancsal, ravasz küzdelemben legnagyobb részt elvesztették, egyéni vágyódásaikat elfelejtették, avagy egyéni ambícióik iránt már rég cinikusak, vagy közömbösek lettek. Az egyéniség elnyomásáról azonban a szabad versenyre való még mindig divatos nevelés jó előre gondoskodik. És az emberek legtöbbje gondokba merülve él, sohasem, vagy alig-alig érvényesül és gondokba merülve pusztul el, anélkül, hogy magasabbrendű szükségletek kielégítésére energiái valaha is felszabadultak volna.

Nem így a szociális kollektivizmus gazdasági megkötöttségének korában. Ennek a kornak a gazdasági ideálja ez: A megélhetés gazdasági feltételei mérsékelt munka ellenében kollektív módon biztosíthatnak; az egyénnek semmi más gondja nincs, mint hogy becsületos munkájával ehhez vagy ahhoz a gazdasági csoporthoz csatlakozzék.

És a szociális kollektivizmus e gazdasági ideálja az etikai individualizmus ideáljáért van. Helyesen érzi G. *Simmel* az új társadalmi formák fejlődésének jelentőségét, midőn azt mondja: „die Evolution der gesellschaftlichen Formen ist ein Versuch, die Einheit und Totalität des Individuums mit seiner Rolle als eines Teiles und Beitragendes zu versöhnen.” (Soziologie, 187. 1.)

IV.

Új formák fejlődése.

Simmel idézett megállapítását *Klein* is helyesli (id. m. 112. és 113. l.), de nyilván némi elfogultsággal a mai európai, különösen a német és osztrák államok törvényhozásai iránt, azt is látni véli, hogy az állami törvényhozás – legalább a tisztán vagyoni érdekeket szolgáló szervezetek jogának szabályozásánál – tényleg azon is van, hogy az egyéni akaratot a szervezeti életben megmentse. Annyit azonban mégis elismer, hogy a törvényhozások munkája e téren még nem elég beható.

Bizonyos, hogy ahhoz, hogy az ember a szociális kollektivizmus korszakában- tényleg az etikai individualizmus korszakát élje, maguknak a gazdasági csoportoknak is e kettős követelménynek megfelelően kell szervezve lenniök. Az igazán szociális kollektív szervezetnek tudnia kell, hogy az egyéni akaratnak a kollektív akaratba való beolvadása korántsem jelenti az egyéniség önállóságának elvesztet. Tudnia kell, hogy a kollektív akarat csakis úgy lehet igazán kollektív, ha az egyéni akarat tudatosan olvad beléje. Ami annyit jelent, hogy az egyéni akaratnak tudatosnak kell lennie a kollektív csoport tagjában, ki kell vennie ez akaratnak a kollektív akarat kiépítésében tudatos munkáját, és tudnia kell, mennyit adott fel egyéni akaratából, miért adott fel ennyit, mi ennek a feladásnak kollektív és egyéni haszna. A kollektív akaratnak nem szűnő közös munkával kell állandóan épülnie, ehhez pedig az egyéni akarat állandó ébrentartására, az egyéniség állandó nevelésére és ápolására van szükség. A szociális kollektivizmus tehát nemcsak szükségszerű következménykép hozza magával, de nélkülözhetetlen feltételkép is megkívánja az etikai individualizmust.

Ennek a felismerésnek tudatában vizsgálva azt a szervezeti életet, melyben a jelen polgári gazdasági csoportok – érdekképviselők, gazdasági szervezetek, testületek, egyesületek – a modern kollektívizmusnak kezdetleges korszakát élik, azonnal fel kell ismernünk ennek körtüneteit is. A mai fejletlen, a gazdasági individualizmus korából ránk maradt, igen fogyatékos egyleti jog és az ennek alapján épült eredeti szervezetek egyáltalán nem tudják biztosítani a szükséges feltételeket, melyek mellett, és nem tudják megadni az alkalmas kereteket, amelyekben egészséges etikai individualizmus és igazi kollektív akarat alakulhat ki. A mai egyesületi élet a maga tökéletlen szervezetében, a maga „elnökségével” és viaszbaba „választmányával”, a maga „mindenben a törvényes rendeleteknek megfelelő” alapszabályaival és ravasz „ügyrendjével” a klikkautokráciának klasszikus csiratelepe. A mai egyesületi élet minden, csak nem demokratikus, a mai egyleti szervezeti jog mindenre alkalmas, csak egy valóban kollektív akarat kiépítésére nem. A mai egyesületekben – tisztelet a kevés kivételnek – egyes autokraták feltétlenül érvényesítik egyéni akaratukat” és azt az egyesületi alakulat segítségével a kollektív „akarat” tiszteletreméltó köntösébe öltöztetik.

Világos, hogy az ilyen szervezetekben az egyéni akarat egyáltalán nem érvényesülhet; ami joga van, színelleges jog, melynek foganatja, hatása nincs. Az ilyen szervezetek az egyéni terror melegágyai, kolomposok és a nyáj egyesületei, melyek egészséges kollektív akarat kiépítésére alkalmatlanok, tehát nem a modern fejlődés, hanem a reakció jegyében állnak.

Ezzel a kétségtelen jelenséggel szemben nem igen állnak meg *Klein* ezirányú fejtegetései (i. m. 113–127). Nem sokat ér, hogy az u. n. kereskedelmi társaságok (részvénytársaságok, szövetkezetek stb.) életében az állami törvényhozás egy kissé ügyel az egyéni jogaira, v. l. pl. a mi kereskedelmi törvényünk 174., 175. és hasonló szakaszait is), mert hiszen a társadalmi szervezkedés nem az ilyen társaságokban, hanem u. n. egyesületekben, egyletekben folyik le. Ezekben pedig a törvényhozás alig-alig törődik az egyén életével. Másrészt pedig nem igen áll az sem, hogy

a kisebbségnek és az egyes tagnak a jelen társadalmi szervezetekben elegendő gáncsolási és kifogásolási joguk van. Ezek a jogok az autokratákat szolgáló, mesterségesen biztosított többségi akarattal szemben rendszerint teljesen hatástalanok. Azonban helyesen pillantja meg, csupán tévesen általánosítja *Klein* azokat a példákat, melyeket a jelzett kör-tünetekkel szemben a munkásszervezetelv szolgáltatnak. (I. m. 121-122.)

A munkás szakszervezetek szervezetjoga a polgári egyesületi jog vázolt betegségeit rég felismerte és világosan tudja, hogy a gazdasági csoportok kollektív szociális akaratának kiépítéséhez egészen új alapokon nyugvó szervezetjog megteremtésére van szükség. A szindikalizmus – akár mint harci eszközt, akár mint célt fogjuk azt fel – nagyban elősegíti a munkásszervezeteket e törekvésükben. A „*tiranny of trade-unions*”-féle konzervatív csatakiáltásban ugyanis lesz mindaddig némi igazság, amíg a szakszervezetek nem válnak a politikai pártoktól független, tisztán gazdasági jellegű testületekké, melyek e függetlenségükben a politikai pártokat kiküszöbölik és az új parlamentarizmusban azok helyébe kerülnek. Mert a szakszervezeti terrornak rendszerint politikai okai vannak: a politikai pártjellel akadályozza a szakszervezetek szabad, szociális kollektivista gazdasági fejlődését, Ezért állítjuk, hogy a szindikalisztikus fejlődés, mely a szakszervezeteket a politikai jellegtől meg akarja szabadítani, nagyban elősegíti a munkásszervezeteket a szociális kollektivista fejlődés útján. A szindikalisztikus fejlődés a tisztán gazdasági szervezeti világot kívánván megteremteni, egyben a politikai terrornak és az egyéni autokráciának kiküszöbölését is maga után fogja vonni. „*The syndicalist program of the future*” – mondja a számos író között talán a legtalálóbban *L. Lévine* – „contains the outlines of an industrial society, the basis of which is the industrial union and the subdivisions of which are federations of unions and federations of federations”. (The Annals of the American Academy of Political and Social Science, 1912. Nov.)

Alapos a remény, hogy a jól megértett szindikalista programúiban megtisztult szakszervezetek fogják megérlelni azt a szervezetjogot, mely a modern kollektivizmus szerve-

zeteinek architektónikus alaptípusa lesz. Az új formákat tehát ettől az iránytól – a független társadalmi szervezkedés önsegélyétől – és nem az állami törvényhozások fokozódó szociálizálódásától kell várnunk. Ez az irány természetesen át fogja a társadalmi szervezkedésekkel szemben az új államhatalom képét és tevékenységét is alakítani. A szindikalizmus csak út, melyen a fejlődésnek át kell haladnia, hogy az államhatalom a szociális kollektívizmus jegyében álló társadalmi szervezkedés szolgálatába kerüljön.

V.

Energiák felszabadulása.

A *kellő* társadalmi szervezetekben elhelyezkedett gazdasági csoportok kollektívizmusa olyan széleskörű, olyan nagyszabású etikai individualizmust teremthet, mint amilyenre a gazdasági individualizmus rabigáihoz szokott polgári elme gondolni sem mer. Nemcsak hogy az etikai energiák felszabadulnak, de az utak is megnyílnak, melyeken ez energiák érvényesülhetnek.

A magyarázat egyszerű. Azok az érvényesülési módok melyek a gazdasági individualizmus korában arra szolgáltak, hogy az egyes ember a gazdasági versenyben minél nagyobb gazdasági erőkre, minél nagyobb anyagi tőkére tegyen szert, a szociális kollektívizmus korszakában mindinkább jelentőségüket veszítik. A gazdasági csoportok szociális kollektívizmusában is szükségük van a csoportoknak számottevő anyagi tőkére (gondoljunk a fejlődés mai kezdő stádiumában a szakszervezetek sztrájk alapjaira, biztosítási alapjaira, a tagok kulturális képzésére szolgáló tőkére, stb.); azonban eme anyagi erők a tagok százainak, ezreinek és tízezeinek filléreiből gyűjtetnek és eme tagsági járulékok beszolgáltatásához nincs szüksége az egyes tagnak a tőkegyűjtés individualisztikus eszközeire; azok a gazdasági előnyök, melyeket a kollektív csoport tagjai számára biztosít, bőven elegendők arra, hogy az egyes tag e tagsági kötelezettségeinek könnyűséggel tegyen eleget. De a gazdasági életnek a szociális kollektív csoportok keretében történő lebonyolítása korszakában nincs is lehetőség arra, hogy az egyes emberek, vagy ezek kis csoportjai a gazdasági individualizmus régi fegyvereivel, az egyéni vagy családi tőke hatalmával küzdjenek embertársaik ellen. A kollektív szociális csoportok a megfelelő kollektív csoporthoz nem csatlakozó egyesek érvényesülésének útját elvágják, gazdasági és társadalmi bojkott alá helyezik, aminek folytán

e kívül állók előbb-utóbb odakényszerülnek, hogy valamely megfelelő kollektív csoporthoz csatlakozzanak és szabályaihoz alkalmazkodjanak.

Eme ideál fokozatos megvalósulásával már most minden történelmi szervezet hatalmi és gazdasági vonatkozásainak, melyek az etikai energiákat megkötötték, fokozatosan *meg* kell szünniök. Így kell például jelentőségét veszítenie mind-ama társadalmi konvenciónak, „erkölcsi” szabálynak és gazdasági „kényszerűség”-nek, mely a társadalmi érintkezés és különösen a házasságok terén a gazdasági individualizmus korában az egyest a szegényebb osztályok tagjaival való egyesüléstől tiltotta. A gazdasági individualizmus de az ezzel eredményében azonos régi állami beavatkozás korszakában és a régi kollektivismus minden idején is, a „család” tiszteletreméltó elnevezése alatt a közös leszármazásnak szűkebb körei apró, de sokszor igen hatalmas közösségeket alakítottak, melyek feladata a családi vagyonok gyűjtése, összetartása és gyarapítása volt. Eme cél szolgálatában e közösségek tagjaikat a törzskollektivismusnak megfelelő legszigorúbb kordában tartották, a szegényebb osztályúakkal való érintkezéstől, és különösen az ezekkel való házasságkötéstől a legszigorúbban tiltották. A szociális kollektivismus korszakában azonban a nagy tőke fokozatosan elvesztvén jelentőségét, *meg* kell szünniök a kényszer és érdekházasságoknak is; a szülői és egyéni kapzsiság értelmüket veszítvén, helyet kell majd engedni a házasságok terén is az egyéniség vágyódásainak és szükségleteinek.

Így kell a szociális kollektivismus korszakában fokozatosan jelentőségüket veszíteniök ama egyéb kisebb-nagyobb közösségeknek és azok érzelmi kísérő jelenségeinek is, melyek a történelem folyamán szentimentális jelszavak alatt, de voltaképp hatalmi célokból keletkeztek és terrorral tartattak fenn. így el kell jelentőségüket veszíteniök és *meg* kell szünniök a felekezeti csoportosulás hatalmi kinövéseinek és a felekezeti csoportosulás minden nyílt vagy rejtett gazdasági vonatkozásának. De szükségkép jelentőségüket veszítik a gazdasági csoportok szociális küzdelmének fokozódó nemzetközi szolidaritásával maguk a mai államok is gazdasági hatalmi vonatkozásukban. A társadalom gazdasági csoportjainak kezébe kerülvén a társa-

dalmi munkamegosztás és jövedelemeloszlás irányítása és legfőbb szabályozása, a nemzeti államok szükségkép lassacskán társadalom-államokká változnak át. E társadalom-államok feladata pedig nem az imperialisztikus törekvésekre áhító nemzeti vagyon gyűjtése és az erre szükséges nemzeti terror lesz, hanem a társadalom kollektív gazdasági csoportjai közötti együttműködés biztosítása, e társadalmi csoportok minél tökéletesebb összműködési szabályainak állandó alkotása és e szabályok betartása fölötti állandó őrködés.

A családi terror, a felekezeti terror, a nemzeti és nemzetiségi terror gazdasági okai megszűnván, a megfelelő közületeknek kellő értékükre kell redukálódniuk. Bizonyos, hogy különösen a családi és a nemzeti, illetve nemzetiségi közületeknek a szociális kollektivizmus és etikai individualizmus korszakában is meg lesz a maguk egyéniséget fejlesztő, nevelő hivatása. Azokat a jellembeli, faji, intellektuális és etikai értékeket, melyeket az egyén családjában, illetve fájában megtalálhat, fel is kell magába szívnia. Az egyéniségnek éppen az etikai individualizmus korszakában, midőn fejlődési lehetőségei megnyílnak, nemcsak önmagát» de miliójét is fel kell kutatnia, hogy teljes egészében kifejlődhessék. Ki kell az egyénnek a társadalomba hoznia önmagának és környezetének minden értékét: eme kettős forrásból alakul ki a sok egyéniség, melyek mozaikszerű összetételben alkotják a társadalmat, amelynek kollektivizmusában az egyén részes. A családnak és a fajnak át kell adnia az egyénnek minden értéket, melyet fiainak és leányainak átadhat, hogy az etikai individualizmusra, mely a szociális kollektivizmusban az egyént várja, gyermekei minél erősebbek, minél érettebbek legyenek.

Talán nem volt fölösleges eme lényegileg jogbölcseleti dolgozat kereteiben sem, hogy az e fejezetben jelzett perspektívákra néhány rövid szóval reámutattunk. Semmikép sem fölösleges tudnunk, hogy a szociális kollektivizmust és etikai individualizmust megvalósító szervezeteknek az etikai energiák felszabadítására mily messzemenőleg kell kihatniok és hogy főleg mennyi harci jelentőségük van az új kollektivizmust megvalósító szervezeteknek a régi világ közületeinek etikai energiákat tipró kinövéseivel szemben.

VI.

Szabadság, egyenlőség ...

A szociális kollektivizmus korszakának előkészítésével egy új szabadság és új egyenlőség eszményeinek talaját készítjük elő. A társadalmi szervezkedés átmeneti kora ugyan még kezdő stádiumát éli, de a fejlődés irányával, az új eszményekkel idejében tisztában kell lennünk. Az egyéniség felszabadulásának új eszménye már a szociális kollektivizmus előkészítésének világába, a társadalmi szervezkedés jelen és közeljövő korszakába is új levegőt visz be. A társadalmi szervezkedés technikai kérdései mellett az egyéniség nevelésének kérdése lesz a szociális kollektivizmus előkészítése idejének központi problémája.

Mielőtt e kérdések megvilágítását a következő szakaszokban megkísérelnők, érdemes, ha még egy összehasonlító pillantást vetünk a gazdasági individualizmus korának és a szociális kollektivizmus korának szabadság és egyenlőség eszményére.

A szabadság lehetőség arra, hogy egyéniségem akadálytalanul fejlődhessek és hogy úgy éljek, ahogy az egyéniségemnek megfelel. Minél teljesebb ez a lehetőség, annál inkább valósult meg a társadalmi szabadság eszménye; minél egyenlőbb ez a lehetőség mindenkire nézve, annál inkább valósult meg a társadalmi egyenlőség

Egy okot, amelynél fogva ez a szabadság eszmény a szociális kollektivizmus korában sokkal inkább adva van, mint a gazdasági individualizmus idején, már láttunk. A szociális kollektivizmus gazdasági megkötöttségének korában a szabad versenyben lekötvő volt etikai energiák felszabadulnak és így a magasabbrendű, az egyéniség követelményei szerint való szükségletek kielégítésére idő

és gond fordítható. „Van azonban egy történelmibb ok is. A gazdasági individualizmus korának szabadság- és egyenlőség-eszménye ama kor teoretikusainál tudattalan, gyakorlati fentartóinál és ápolóinál tudatos szemfényvesztés volt. Szerintök az etikai egyenlőség a cél, az út hozzá a gazdasági szabadság. Az ebben a formulában megnyilatkozó egészségtelenül paralizáló törekvés hatásai csakhamar megnyilvánultak. A gazdasági szabadság és az etikai egyenlőség eszménye nem az egészséges demokráciához, hanem az egyének paralizálásához, rabigába hajtásához, a tehetetlen tömegek megteremtéséhez és szerencsés rablólovagok uzsora-garázdálkodásához vezetett. A gazdasági individualizmus egyenlőségének és szabadságának korszakában a gazdasági energiák felszabadulnak, ezzel szemben az egyéniség paralizálódik, vagyis elpusztul. A szociális kollektivizmus formulája azonban amazzal szemben fordított: az etikai szabadság a cél, az út hozzá a gazdasági egyenlőség. Ez a szabadság- és egyenlőség-eszmény a szabadság és egyenlőség igazi korszakát teremtheti meg: a gazdasági energiák megköttenek és kollektivizálódnak, ezzel szemben az egyéniség felszabadul és fejlődési lehetőségeket nyer.

Soha senki a maga korában élesebben fel nem ismerte a gazdasági individualizmus eme egészségtelenül paralizáló törekvéseit és hatását, mint J. S. Mill, az ő gyönyörű *On Liberty*-jében. A szabadságról írt ez a csodás könyv Anglia gazdasági individualizmusának legvirulóbb korszakában ilyeneket mond (Routledge edition): 96 1. All present individuals are lost in the crowd... (Jelenleg az egyének elvesznek a tömegben) 105. 1.: We... think we had done wonders if we had made ourselves all alike ... (Azt hiszszük, csodát műveltünk, midőn egyenlősítettük egymást.) 106. 1.: The modern régime of public opinion is, in an unorganized form, what the Chinese educational and political systems are in an organized, .. (A közvélemény mai világa ugyanaz szervezetlen formában, mint ami a kínai nevelés és politika rendszerei szervezett formájukban ...)

Mill, az egyéniség fejlődése szükségességének egyik legapostolibb hirdetője, világosan látta a gazdasági indi-

vidualizmus egészségtelenül egyenlősítő hatását. Nem látta azonban, mert nem láthatta még, azt a tényt, hogy a gazdasági individualizmus korának ápolói és fentartói, különösen a későbbi időkben, az egyéniség elfojtására, az igába hajtott tömegek megteremtésére tudatosan törekedtek. És erre törekszenek még ma is. Mert a kevesek uralma a sokak fölött csakis az egyéniség paralizálásával, a tehetetlen és lehetőleg oktalan tömegek konzerválásával tartható fenn.

Ebből a távlatból nézve a dolgokat, mosolyognunk kell mindazokon a „szabadságharcokon”, melyek a történelem során a gazdasági individualizmus megteremtéseért vívottak meg. Ebből a távlatból nagyon érthető a *Göthe*-i mondás:

Sie streiten sich, so heisst's, um Freiheitsrechte;
Genau beseh'n, sind's Knechte gegen Knechte.

VII.

Az új fejlődés képletei.

A kívánatos fejlődés formáit, szabályait abból a kettős felismerésből kiindulva kell keresnünk, hogy egyrészt a szociális kollektivizmusnak az egyéniség felszabadulása szerves feltétele, és hogy másrészt a szociális kollektivizmus gazdasági megkötöttségének közvetett és tulajdonképpeni célja az egyéniség felszabadítása.

Azzal ennek folytán nyomban tisztában kell lennünk, hogy a szociális kollektivizmus és etikai individualizmus kora nem keletkezhet egyszerre, valamely forradalom, valamely proklamáció, valamely harc következtében; ez a kor bizonyára csak lassú nevelési folyamat kapcsán keletkezhet és tartható fenn.

Vizsgáljuk a dolgokat kissé közelebről. Az átmenet a gazdasági individualizmus korszakából a szociális kollektivizmus korszakába, amint láttuk, a társadalmi érdekcsoportok összeállásával és kollektív cselekvésével kezdődik. Ez az átmenet kétségtelenül annál teljesebb, az átalakulás annál gyorsabb ütemű lesz, egyrészt minél szélesebb társadalmi rétegekre ragad át gazdasági téren az egységes, kollektív akarás: másrészt minél igazabb lesz az egyes

feltételt illeti, amint láttuk, a kollektív akarat csak akkor lehet igaz, ha a kollektív csoport tagjai egyéniségük teljes tudatában olvadnak az általuk kiépítendő kollektív akaratba. Világos tehát, hogy e kölcsönös függő viszony folytán a szociális kollektivizmus technikai feltételeinek – a közös érdekű csoportok összeállásának és az ehhez szükséges jogi szervezeti szabályok kiépítésének –, továbbá a szociális kollektivizmus etikai feltételének – az egyéni-

ség felszabadulásának, nevelésének és szabad cselekvési lehetőségeinek – egymással egyidejűleg és párhuzamosan kell fejlődniök.

A technikai feltételek fejlesztése a jogi fejlődés, az etikai feltételek fejlesztése az új etikai nevelés feladata. Az előbbi az integrálás, az összetevés folyamatának, az utóbbi a differenciálás, az egységekre bontás folyamatának tekinthető. Ez integrálás és differenciálás folyamatának a szociális kollektivizmus és etikai individualizmus előkészítésének és fejlődésének korában egyidejűleg és egymással párhuzamosan kell végbemennie. A kollektív csoportok egyesülési jogának a legszélesebb keretekben való fejlesztése és az egész magánjog és közjog rendszerének a szociális kollektivizmusnak megfelelő szervezetjoggá való átváltoztatása, – ez az integráló jogi fejlődés követendő iránya. Az ifjúság nevelésének és tanításának a szociális kollektivizmust és etikai individualizmust előkészítő új alapokra helyezése, továbbá a felnőtt ember egyénisége szerint való továbbképzésének fokozatos lehetővé tétele, ez a differenciáló etikai fejlődésnek a jogi fejlődéssel egyidejűleg követendő iránya.

Szerencsére úgy az integráció, mint a differenciáció munkáját kezdő átmeneti korunkban egy-egy korszakos jelentőségű mozgalom könnyíti meg. Az integráció munkáját a szocializmus, a differenciáció munkáját a feminizmus segíti elő. A szocializmus teremtette meg azokat a szervezeteket, melyek a szociális kollektivizmus csoportjainak szervezeteihez cselekvési mód és ügyműködési rend tekintetében a mai alakulatok között a legközelebb állnak, a modern szakszervezeteket. A feminizmusnak pedig, midőn a női nemet a férfi nemtől gazdaságilag függetleníteni igyekszik, egyidejűleg – amennyire csak a mai gazdasági rendben lehetséges – megvan az emancipált nők etikai individualizmusára irányuló törekvése is: lehetőleg olyan munkát kíván minden egyes nőnek adni, mely egyéniségének, vágyainak, ambícióinak megfelel. Jegyezzük még meg, hogy az integráció munkájában, mint gazdasági motívumnak, a kapitalizmusnak is meg van napjainkban a maga átmeneti és természetesen negatív szerepe. A kapitalizmus teljesen akarata és érdekei ellenére a közös érde-

küeket a középosztály és a munkásosztály minden rétegében kollektív csoportokba hajtja, melyek aktuális célja a kapitalizmus mellett az egzisztenciális lehetőségek megteremtése és biztosítása (középosztálymozgalom), vagy kifejezetten a kapitalizmus elleni legelszántabb küzdelem (munkásmozgalom).

A szociális kollektivizmus technikai feltételei és etikai feltétele együttes, párhuzamos fejlődésükben nemcsak függvényei egymásnak, de kölcsönösen fejlesztő hatással is vannak egymásra. Nemcsak a szociális kollektivizmus gazdasági megköttöttsége ad az egyéniségnek az etikai energiák felszabadításával fejlődési lehetőségeket, de az egyéniség szabad fejlődése és érvényesülése is fejlesztőleg hat a szociális kollektivizmusban termelt kultúrértékek mennyiségére és minőségére. A szociális kollektivizmusnak nemcsak feltétele, de fejlesztője is az egyéniség szabad fejlődése és érvényesülése. A szociális kollektivizmus kultúrája – joga, gazdasága, művészete, tudománya – annál klasszikusabb lesz, minél teljesebb benne az egyéniség fejlődése és érvényesülése. „Egyénisége fejlődésével” – mondja a lángész sejtésével látó *Mill* – „minden ember mind értékesebbé válik önmagára, tehát mind értékesebbé válhat társadalmára is, melyben él. Már azzal, hogy az egyénben megélénkül az élet, megélénkül az élet a tömegben is. Egyénisége fejlődésével mind újabb és újabb kultúrértékeket tud az egyén önmagában és önmaga körül megteremteni és mind többet tud ez értékekből társadalmának átadni”. A gazdasági individualizmus korszakában mindennek lehetőségét természetesen nem találhatta meg *Mill*.

VIII.

Jog és erőszak.

Az egyéniség fejlődésének és fejlesztésének társadalompedagógiai kérdése annál több oldalról fog megvilágítást nyerni, minél több szempontból hasonlítjuk össze az egyéniség fejlődésének lehetőségeit a gazdasági individualizmus korában és a szociális kollektívizmus korában. Tanulságos szempont nyílik például annak megállapításán át, mily szerepe van az egyik és milyen a másik korban a jognak és az erőszaknak.

Jog és erőszak a naiv közhit szerint mint egymással ellentétes fogalmak szerepelnek. A modern jogirodalom azonban, mely szociológiai szemmel nézi a jogtörténelmet, azt mondja, hogy a jog az erőszak szankcionálása, állandósítása, végrehajtó hatalommal felruházott parancsként való felállítás. (*Menger* és iskolája.) És ez a megállapítás teljesen vág úgy a középkor hűbérjogára és annak minden mellékhatására, mint a modern gazdasági individualizmus jogszabályainak túlnyomó zömére. Jog és erőszak a naiv köztudatban mindig mint ellenséges, egymást kizáró fogalmak szerepeltek, de éppen ezt a fogalmi ellentétességet használta fel mindig az erőszak rabulisztikája, hogy hatalmi vívmányait, vagyis magát az erőszakot, a jog méltóságteljes köntösébe öltöztesse. *Jus est ars aequi et boni*, – a jog az egyenlőnek és a jónak művészete: milyen szépen hangzó szavak! Csak jognak kell az erőszakot elnevezni és mindjárt az egyenlőnek és jónak művészete lesz!

A gazdasági individualizmus szabad versenyének korszakában erőszaknak és jognak szükségképpen így karöltve kellett járniok. A jog az erőszak szolgai követője volt: tehetetlenül állt a győztes egyénnel vagy csoport-

tokkal szemben; akarva, nem akarva követte parancsukat, mert az ő kezükben volt a tőke, mely hatalmukat a tömegek fölött nyers erővel biztosítani tudta. A nyers erő éppen csak valamelyes állandósítást és tetszetős szabályozást követelt; ez állandósítás és tetszetős szabályozás volt a jog munkája.

Mi sem természetesebb, mint hogy az egyéniség fejlődését a gazdasági individualizmus korszakában erőszak és jog egyaránt lehetetlenné tették. Előbb biztosították és állandósították az aránytalan vagyoneelosztási, a nagyon gazdagok és nagyon szegények közti különbségeket, – aztán „szerződési szabadságot” adtak a tehetetlenek és kifosztottak...

A szociális kollektívizmus korszakában a jog a naiv hitnek megfelelő reális tartalmat nyeri. Ebben a korszakban a jognak az erőszakkal tényleg szembe kell helyezkednie és az erőszakot, cselet, ravaszságot a társadalmi csoportok jogi szabályainak kiépítésénél teljesen ki kell zárnia. A társadalmi csoportok kollektíve alkotják meg cselekvési szabályaikat, a gazdasági megélhetés feltételeinek és lehetőségének jogi biztosítékait, – lehetetlen, hogy e szabályok és biztosítékok kiépítésénél egyesek a többiek rovására működhessenek közre, vagyis lehetetlen, hogy az erőszak érvényesülhessen. Az igazi szociális kollektívizmus feltétele és legerősebb biztosítéka lévén a kollektív csoport tagjai egyéniségének fajsúlya és ereje, a szociális kollektívizmus jogának egyik legalapvetőbb feladata, hogy a kollektív csoport minden egyes tagja egyéniségének fejlődési és érvényesülési lehetőségeit minél teljesebben megteremtse és biztosítsa. Minthogy pedig az erőszak e fejlődés és érvényesülés legnagyobb és legveszedelmesebb ellensége, a jognak az erőszakot a szociális kollektívizmus korszakában tűzzel-vassal üldöznie kell.

Jognak és társadalomnak e korszakban az igazi szociális kollektívizmus megteremtése és biztosítása érdekében vállvetve kell egymást közös munkájában támogatnia. A jognak ügyelnie kell az egyéniség fejlődésének lehetőségeire és biztosítékaira, hogy aztán az erőszak kizárásával kovácsolhassák meg az igazi kollektív akaratot. A társadalomnak ügyelnie kell a jognak az erőszakot kizáró ere-

jére: nagy és előkelő szerepet kell juttatnia a jognak a kollektív szociális akarat kiépítésében és teljes erejével hozzá kell járulnia a kollektív akaratot kifejlesztő és érvényesülését biztosító jogszabályok anyagának összehordásához és helyes megvilágításához.

Jog és társadalom ilyenformán a szociális kollektivizmus korszakában egy kohóban, egy műhelyben dolgoznak. Egymásnak szerves kiegészítői, a szociális kollektivizmus testének egymással összeolvadó, nélkülözhetetlen alkotó elemei. Két egymást nélkülözni nem tudó fegyvertárs, akiknek a közös ellenséget – az erőszakot – állandóan távol kell maguktól tartaniok.

Remélhető, hogy ily fejlődés mellett a tehetségek az erőszak uralma alól felszabadulván, a tehetségek érvényesülése minden téren állandósulni is fog. A jog uralma: a tehetségek uralma; az erőszak ideje – rendszerint a tehetésteleneké.

»Denn jeder, der sein innres Selbst
Nicht zu regieren weiss, regierte gar zu gern
Des Nachbars Willen, eignem stolzen Sinn gemäss.»

IX.

Új jogtudomány, új Parlamentarizmus.

A jog szerepe ilyenformán a szociális kollektivizmus korszakában lényegesen más, mint a gazdasági individualizmus korszakában. A jogszabályalkotást és a jogalkalmazást előkészítő jogtudomány vizsgálódásainak legfőbb szempontja és anyaga az lesz, vajjon az egyéni akarat és kollektív akarat egymáshoz való viszonya megfelel-e az igazi szociális kollektivizmus követelményeinek? Mennyiben és mily tereken van meg a valóban szabad elhatározás lehetősége és mily tényleges hatásai vannak ez elhatározásnak? mely határokon és tereken van megkötve a szabad egyéni akaratelhatározás és cselekvés lehetősége? megfelel-e ez a szabadság, illetve ez a megkötöttség a szociális kollektivizmus és etikai individualizmus létfeltételeinek és követelményeinek?

A jogtudomány legújabb, u. n. szociológiai iskolájának (Ehrlich, Sinzheimer, Kantorowicz, Fuchs és az őket követő jogi írók) tanításai igen alkalmasak a szociális kollektivizmus alapelveinek megteremtésére. Ennek az iskolának a tanításai abban a követelményben csúcsosodnak ki, hogy a társadalmi életviszonyok a jogi szabályozás szempontjából lehetőleg természettudományi pontossággal figyeltessenek meg. E célból a jogtudomány, úgy a jogi oktatás, mint a törvényelőkészítés, nemkülönben a jogalkalmazás terén az illető ország és társadalom minden részére kiterjedő megfigyelésre és leírásra rendezkedjék be. A jogi szabályozásra szoruló életviszonyokat és az ezekben élők kívánalmait így tudományos pontossággal megfigyelve és felismerve, jogtudomány és társadalom karöltve gondoskodjanak arról, hogy állandóan az életnek

megfelelő jogszabályok hozassanak és ezek az életnek megfelelőleg alkalmaztassanak. Ez az állandó megfigyelési és leírási munkán alapuló jogi szabályozás természetszerűleg oly irányt és tartalmat nyer, mint aminőt az illető kor társadalma annak adni kíván. A szociális kollektívizmus korában az ennek adott időpontban megfelelő irányt és tartalmat.

A jogtudomány új, teljesen gyakorlati szerepének e korszakos megteremtése kapcsán a törvényelőkészítésnek, de a szociális kollektívizmus korában a törvényhozás technikájának is új, a gazdasági individualizmus korától teljesen elütő korszaka nyílik meg. A törvényelőkészítés a társadalommal egybeforró új jogtudomány kezébe megy át, amely szabályalkotásra készen figyeli minden egyes társadalmi rétegben és érdekcsoportban az életviszonyokat és az ezekben élők kívánalmait. Ez a jogszabályelőkészítés magának a társadalom életének forró kohóiban folyik le, nem pedig az élettől távol álló „jogtudósok” mesterkelt fogalmi konstrukcióban. Ebben a jogszabály előkészítésben a jogászat elméleti része is teljesen gyakorlativá válik, gyakorlat és elmélet együtt dolgoznak annak az életnek az embereivel, amelynek jogi szabályozásáról szó van.

Ennek megfelelőleg a szociális kollektívizmus korában a törvényhozás technikájának is teljesen meg kell változnia. Georg *Jellinek* „Verfassungsänderung und Verfassungswandlung” c. 1906-ban megjelent munkájában, [melyre nálunk Emil Lederer a Társadalomtudományi Társaságban 1912 márciusában tartott előadásában hívta fel a közfigyelmet, talán először mutatott arra a fejlődési vonalra, mely oda vezet, hogy végül az egyes társadalmi érdekcsoportok maguk határoznak a maguk speciálparlamentjeikben az őket közvetlenül érdeklő ügyekben; a határozatokat aztán az öszsparlament veszi az összesség szempontjaiból revízió alá. *Lederer* viszont úgy látja, hogy a fejlődés inkább általános parlamentek felé halad, melyekben az összes érdekelt réteg, mint ilyen jelen van, s mindenegyed rétegnek saját ügyeiben vétőjoga van. (*Huszadik Század*, 1913. jun. szám.)

Hogy a törvényhozás technikája a szociális kollektívizmus korszakában miként fog kialakulni, pozitív bizonyos-

sággal ma még semmikép sem állapítható meg. Annyi azonban bizonyos, hogy a politikai pártok helyébe lassacskán a társadalmi érdekcsoportok nyomulnak; egy-egy ily csoport pedig a maga szervezetében vagy szervezeteiben kollektíve kiépített kulturális, jogi és gazdasági rendszerével és követelményeivel mint egy test fog az összesség előtt fellépni. Az egész folyamat mindenesetre egy a szociális kollektívizmus és az etikai individualizmusnak megfelelő új parlamentarizmust fog maga után vonni. Bizonyos, hogy a jogtudomány új szociális feladatával és az új parlamentarizmus kérdésével van egybeforrvva a szociális kollektívizmus és etikai individualizmus végső nagy problémája: a csoportközi szociális kollektívizmus és etikai individualizmus kérdése. Mert ahhoz, hogy a homo homini lupus kora ne a szervezeteknek szervezettekkel való szabad küzdelmének képét öltse, az egyes csoportokat közösen érdeklő szabályok kiépítésénél az egyes csoportok között épp oly szociális kollektívizmuson alapuló kooperatív együttműködésre, emellett pedig a csoport-egyéniség etikai individualizmusának ép oly föltétlen épségben tartására és fejlesztésére van szükség, mint az egyes csoportok keretén belül élő egyének szociális kollektívizmusa és etikai individualizmusa tekintetében.

X.

Intellektuellek szervezkedése.

A társadalmi szervezkedés folyamata nemcsak intuitív, de elsősorban tudatos, célirányos fejlődést követel. Nem elég, hogy a kapitalizmus hatalmi nyomása következtében a munkások szervezkedtek és szervezkedésüket a tőke és a munka harcában egyre fokozzák és tökéletesítik, nem elég, hogy ugyancsak a kapitalizmus kiváltságos helyzete és hatalmi túlsúlya folytán a hivatalnokok különböző kategóriái, a kisiparosok, a kiskereskedők és a gazdák is szervezkedni kezdenek, – a szervezkedési fejlődésnek a szociális kollektívizmus és etikai individualizmus jegyében tudatosnak és célirányosnak kell lennie. Ilyenformán nem elég, ha koronként induktív megfigyeléseket eszközlünk és megállapítjuk a társadalmi szervezkedés aktuális fázisát és jelenségeit, hanem fejlődéspolitikai szemmel nézve a dolgokat, elő is kell segítenünk a társadalmi szervezkedés intenzitásának fokozását és az egyes szervezkedési mozgalmak helyes beállítását és irányítását. E beállítás és irányítás helyessége természetesen csakis a szociális kollektívizmus és etikai individualizmus szempontjára vonatkozik. A társadalmi szervezkedési mozgalmakat elő kell segítenünk: a szervezeti tömörülést nélkülöző, közös érdekű társadalmi rétegeket fel kell világosítani a tömörülés szükségességéről és hasznáról, a szervezkedés jelentőségéről, a szociális kollektívizmus lényegéről, az etikai individualizmus perspektíváiról. A meginduló és folyamatban levő szervezkedési mozgalmak helyes beállításáról és irányításáról is gondoskodnunk kell: ügyelnünk kell arra, hogy a szervezkedés szabályai olyanok legyenek, hogy azok a szociális kollektívizmus minél teljesebb mértékét és az etikai individualizmus minél nagyobb fokát biztosítsák.

A társadalmi szervezkedés elősegítése, továbbá az egyes mozgalmaknak a sokszor ismételt legfőbb fejlődéspolitikai követelmény szempontjából való helyes beállítása és irányítása az intellektuelek munkája.

Az intellektuelek: a társadalmi jelenségeket és az ezekben megnyilatkozó törvényszerűségeket figyelők és tanulmányozók, a fejlődéspolitikai tendenciák kutatói, a modern társadalmi élet új tanítói. Ezek hivatása lenne a társadalmi szervezkedés mozgalmainak előmozdítása és fejlődéspolitikai egységesítése. Azonban ezek az intellektuelek napjainkban maguk is a szervezetlen csoportok legszervezetlenebbjeihez tartoznak. Szervezetlenségükben keservesebben állnak a művészi termelőknél is, akik testületek (iparművészek) vagy klubok (festők stb.) formájában úgy látszik, mégis csak megindultak már valahogy a társadalmi szervezkedés utjain. Az intellektuelek azonban ma még teljesen dekomponált kis tömeg, az egyesek teljesen szét vannak szórva a hivatalnoki, az ügyvédi, az újságírói, a tanári, sőt az orvosi és mérnöki, esetleg kereskedői vagy ipari pályák különböző niesgyéin, melyeken a szabad verseny többé-kevésbé még uralkodó szabályai alatt tengetik keserves életüket. Ez az állapot lehetetlen. Két istent senki sem szolgálhat, legkevésbé ezek az intellektuelek, akiknek idegrendszere épen sajátos meglátás! és megérzési dispoziójuknál fogva rendszerint finomabb és a folytonos figyelő munka folytán érzékenyebb, mint a csupán mesterségüknek élő kartársaké. Az intellektueleket ennek folytán tehermentesíteni, kell minden egyéb mesterségbeli munkától és a társadalmi szervezkedés szolgálatában külön és kizárólagos hivatási ágat kell számukra teremteni.

Ennek a külön és kizárólagos hivatási ágának a társadalmi szervezkedés szolgálatában kell állnia. A társadalmi szervezkedés jelenségeinek figyelése és regisztrálása, e jelenségek elméleti és gyakorlati megvitatása a napi és a tudományos sajtóban, a társadalmi szervezkedésre való állandó serkentés (előadások, nyilvános beszédek, személyes érintkezés), a kezdődő szervezkedési mozgalmak helyes beállítása és bizonyos fokig vezetése (szervező üléseken való állandó jelenlét, ezek helyes irányítása, a szervezkedési

mozgalom vezetőivel való állandó érintkezés, stb.), a folyamatban levő szervezkedési mozgalmak állandó ellenőrzése a szociális kollektivizmus és etikai individualizmus szempontjából (jelenlét a periodikus összejöveleteken és gyűléseken, érintkezés a vezetőkkel, stb.)

Látnivaló, hogy eme főteendők keretein belül is nagyfokú elfoglaltságot lehetne az intellektuelek eme csoportja részére teremteni. Érdemes lenne tehát az intellektueleket a társadalmi szervezkedés érdekében szervezni. A társadalmi szervezkedés szervezőinek szervezkedése: ez lenne az a kívánatos mozgalom, mely alatt az intellektuelek szervezkedését értem.

A csoportközi kollektivizmus szervezetközi intézményesítésének is nagy támogatói lehetnének a kellőképp szervezett intellektuelek. Az új parlamentarizmus adminisztratív közegei lehetnének ők: az egyes szervezetek kiküldötteinek (képviselők) testülete mellett a társadalmi szervezkedés kormányzati és végrehajtó közegei.

Az aktuális teendők egyik legégetőbbje tehát az intellektuelek szervezkedése, szervezése. Egyrészt azért, mert a társadalmi szervezkedés intenzitását fokoznók és helyes irányát biztosítanók vele; másrészt azért, mert azzal, hogy az intellektueleknek kellő munkakört és biztos megélhetés adatnék, számos komoly és hasznos tehetséget mentenénk meg a köz és önmaga számára.

A társadalmi szervezés és szervezkedés elméletének és gyakorlatának ez a rendszeres kiépítése az intellektuelek nevezett csoportjából a társadalmi szervezők új csoportját fogja kialakítani: a társadalom tanítói és ügyvéd-jogtudósai új, egységes csoportját.

A társadalmi erők érvényesülésének klasszikus hazája, Anglia az egyetlen, mely a társadalmi szervezés és szervezkedés elmélete és gyakorlata rendszeres kiépítésének szükségét már felismerte. Gyakorlati emberek és tudósok egyaránt mind sűrűbben hallatják hangjukat eme új tudomány és gyakorlat megteremtése érdekében. 1913-ban Londonban e cél érdekében már egy érdekes, bár sok tekintetben még tévutakon járó és tapogatózó folyóiratot is indítottak, az *O. S. R.* (Organization Society Review) című tanulságos szemlét.

XI.

Szervezetjogi alapfogalom.

Nem lehet ez általános elmékedések és megfigyelések kapcsán sem érintetlenül hagynunk annak a jelenségnek a megfigyelését, mely a társadalmi szervezkedés idején a jogi alapfogalmak teljes metamorfózisában nyilvánul meg.

Az általános irány, amint azt már előttem is számosan megállapították és magam is már *A szociális jog elméletében* leszögeztem, az, hogy a magánjog közjogiasodik. Ez egyenes folyománya a gazdasági élet szociálizálódásának. A gazdasági individualizmus elvei fokozatosan csődöt mondván, fokozatosan értéküket veszítik azok a jogszabályok is, melyek az egyén gazdasági boldogulására vonatkozó jogi ténykedést (különösen az ügyletkötést s ami ennek általában tartalma, a boldoguláshoz, megélhetéshez szükséges anyagi javak megszerzését) magánügynek, az erre vonatkozó jogi előírásokat magánjognak tekintették. A köz, a társadalom, az állam, mind nagyobb mérvben nyúlnak bele az egyén gazdasági életébe; az a törekvés, hogy az egyén megélhetésének feltételei biztosítsanak, maga után vont a azt is, hogy az egyén a maga és a mások rovására szolgálható üzletek kötésében mind nagyobb mértékben korlátoztassék. Ez a korlátozás természetesen nemcsak negatívumokban (tiltó szabályok), de pozitívumokban (parancsoló szabályok) is megnyilvánul. Ennek a tanulmánynak bevezető fejezeteiben érintettük, hogy a jelen társadalomgazdasági erőviszonyok folytán az állam nem elég erős arra, hogy kellő számú és intenzitású imperatív rendelkezéssel szolgáljon. Magának a társadalomnak és különösen a gazdasági individualizmus folytán elnyomott, bármily irányban kedvezőtlen helyzetben levő

rétegeknek kell szervezkedniük, hogy így egyrészt a maguk hatáskörén belül önmaguk hozzák meg az egyén gazdasági életét érintő közjogi erejű szabályokat, másrészt szervezetségükben kellő erővel fellépve kényszerítsék az államot az egyéb csoportokra is kiható eme szabályok fokozottabb alkotására.

A minél több közjogi erejű, eddig magánjogi-nak ismert szabály alkotásának szüksége a társadalmi szervezkedés legfőbb rugója. Maga ez a szervezkedés azonban magában is az új szervezetjogi szabályok kiépítését teszi szükségessé. Szervezetjogi szabály lesz minden jogszabály, mely az egyes társadalmi csoportok szervezkedését elősegíti, szervezeti önállóságukat biztosítja, a különböző szervezetek közötti együttműködés lehetőségét és feltételeit megteremti (a szervezetjog közjoga) és szervezetjogi szabály mindama jogszabály is, mely az egyes csoportok keretén belül a szociális kollektivismus és etikai individualizmust előmozdítja és biztosítja (a szervezetjog csoport-magánjoga vagy rövidebben: a szervezetjog csoportjoga).

Meszlény Artúr az egyetlen nálunk, aki a mai magánjog kritikája kapcsán a szervezetjog elméletének kiépítésén fáradozik (elméletének összefoglalását 1. „Das Privatrecht als Organisationsrecht” című a Zeitschrift für vergleichende Rechtswissenschaft XXX. kötetében megjelent tanulmányában). Anélkül, hogy *Meszlény* ez értékes úttörő munkáját itt részletesen méltatnám, ezúttal csak egy kritikai megjegyzést. Az ő szervezetjogi fogalmában nincsen benn ama szabályok összessége, melyeket az imént a szervezetjog közjoga néven jeleztem. Ő csak az eddig magánjogi-nak ismert szabályokat nézi és azok helyét keresi a társadalmi együttműködés szempontjából. így jut oda, hogy az eddigi és különösen az újabb magánjogi viszonylatok legtöbbszörében szervezetjogi szabályokat lát, szervezet alatt általában emberek összműködését értve. így különböztet meg szűkebb értelemben vett szervezetjogot, mely kizárólag az emberek együttműködését szabályozza és szervezeti vagyongjogot, mely a javak célszerű hova fordítását igazítja el. Ez a teljesen szociális alapgonddal épült új jogdogmatikai rendszer azonban nem számol teljes egé-

szében a társadalmi szervezkedés folyamatával és a fejlődésben levő azt az új szervezetjogot, melynek helyességétől az igaz szociális kollektivizmus és etikai individualizmus megvalósulása oly nagy mérvben függ, nem érinti. Nem szól sem a szervezetjog közjoga néven jelzett szabályokról, sem azokról, melyeket a szervezetjog csoport-joga néven jeleztem. Meszlény főleg a ma érvényes magánjogból dednkálja és arra alkalmazza elméletét, innen rendszerének főleg dogmatikus értéke. Induktív tekintete azonban nem állhat meg e rendszer határainál; a közjog és a magánjog uralma alatt álló életviszonyokat egy perspektívából nézve e határokon túl a szervezetjognak szélesebb körű fogalmához kell jutnia.

A szervezetjog közjogában és csoportmagánjogában nemcsak eddigi magánjogi területek (ügyletkötési jog stb.) nyernek közjogi jelleget, de eddig tisztán közjogi és közigazgatási szabályok is közelebb kerülnek az egyes ember cselekvéséhez és akaratahoz. Azok a szabályok, melyek eddig az államnak az egyes emberhez és a hatóságokhoz, az egyesnek a hatóságokhoz és testületekhez, a hatóságoknak és testületeknek egymáshoz való viszonyát szabályozták, úgyszólván kizárólag közjogi jellegűek voltak. A szervezetjogban, különösen ennek csoportmagánjogában e szabályok alkotása, végrehajtása és megváltoztatása a kollektív akaratot tevő egyéni akaratok összességének rendelkezése alá kerül és számos vonatkozásban a kollektív csoport egyénei összességének magánügyővé, magánjogává lesz.

Messze vezetne, ha ez általános szociológiai és jogbölcseleti fejtegetések keretében a fejlődő szervezetjog alapelveinek részletes taglalásába bocsátkoznánk. Eme dolgozatba csak annak megállapítása tartozik, hogy az új, fejlődő szervezetjogban az eddigi köz- és magánjog területei egybeolvadnak és teljesen új jogrendszerre lesznek; továbbá a még fennmaradó összes magánjogi szabályok is elvesztik tisztán magánjogi jellegüket, végül pedig a még fennmaradó legközjogibb államjogi szabályok is bizonyos kollektív jelleget nyernek, melyben az egyéni akarat az eddiginél igazabban kivan érvényesülni.

Azok az új alapvető fogalmak, melyeket az új jogtudománynak és gyakorlatnak részletesen és minden irányban

ki kell építenie: a jogi kollektivizmus fogalma, megvalósítása és biztosítékai; az individualizmus jogi fogalma, lehetőségei és határai; az egyesülési jog és egyesülési kötelesség fogalma és új szabályai; a szerződési, ügyletkötési szabadság és kötelesség új fogalma és határai; a szabadságjogok fokozása és új szabályozása a kollektivizmusban; a szervezetközi új államjog szabályainak részletes megállapítása és végül mindezek alapján a szervezetjog rendszerének körvonalazása.

A részletezésnek ebben az összefüggésben nincs helye. *Menger* volt az első és eddig az egyetlen, aki szocialisztikus szemmel egy jövő jogrend részletes szabályait tudományosan kiópiteni igyekezett. (*Neue Staatslehre*, 1902 Wien.) Ha alaptételeinek egyikét-másikat helyesnek is ismerjük el, a részletekben semmiképp sem mehetünk vele egy csapáson. Szervezetjogi elméletének már kiindulási pontja is helytelen. Ő még csak az elméleti szocializmus retortáin át szűri le a maga népies munkaállamának elméletét és a társadalmi csoportoknak a dolgozó társadalom különböző rétegeiben végbemenő gazdasági szervezkedése folyamatát még nem látja. Szerinte a népies munkaállam a szocialista községek állami megteremtése útján alakítható meg. Nála az állam még minden dedukció legfőbb kiindulása, holott a társadalmi csoportok szervezkedésük folyamán induktíve alkotják meg a csoportközi kollektivizmust és az ezt intézményesítő államot, ennek feladatait és működésének határait. Mindez természetesen mitsem változtat azon a körülményen, hogy helytelen kiindulása ellenére is számos értékes, szellemes és megszívlelni való szabály van *Menger* rendszerében, melynek részletes méltatása azonban szintén nem tartozik eme tanulmány szűk kereteibe.

Klein Ferenc volt osztrák igazságügyi miniszter idézett új könyve nem adja sem a szervezetjog valamely kiépített elméletét, sem pedig a jövő államrend gyökeres átalakítására a mai szervezetek életéből nem következtet. Álláspontja átmenet a társadalmi szervezkedés ellenségei és azok között, akik az egyén, a társadalom és az állam életének teljes átváltozását és újjászületését várják az egészséges társadalmi szervezkedéstől.

XII.

Szocializmus és szociális Kollektivizmus.

A felületes szemlélet az eddigiekből talán azt olvashatná ki, hogy a szociális kollektivizmus és az etikai individualizmus azonosságának, mint a helyes fejlődés követelményének ez a központi megvilágítása semmi egyéb, mint a szocializmus jórészt már ismert gondolatainak jogi beállítása. Ezt a téves ítéletet vonhatja maga után az a közismert tény, hogy úgy az újabb, mint már a régebbi szocialista írók (különösen *Saint Simon* és *Fourier*) is hangoztatták, hogy a szocializmus kollektivizmusa nem nyomja el az egyéniséget, ellenkezőleg sokkal nagyobb fejlődési lehetőségeket nyer benne az egyéniség, mint a gazdasági individualizmus korában. Sőt a régebbi szocialista írók közül egyesek az egyéniség korlátlan uralmának elméletében egészen az anarchizmusig jutottak el és minden jogi szabályozást és főképp minden állami szabályozást, mely az egyéniséget, az embert megköthetné, el akartak törölni.

A mélyebbre néző azonban nyomban látni fogja, hogy a szociális kollektivizmus és etikai individualizmus azonosságának az a – hogy úgy mondjuk – szociálpolitikai elmélete, melyet az eddigi fejtegetésekben taglaltunk, egyáltalán nem mondható a szocializmus eszméi bizonyos beállításának. Kétségtelen, hogy a szocialista írók akkor, amidőn a szabad gazdasági verseny állapotának hátrányait az illető teoretikusok által elképzelt közös termelési rend előnyeivel összehasonlítják, kiterjeszkednek arra is, hogy az egyéniséget a gazdasági individualizmus és nem a kollektív termelési rend nyomja el. Bizonyos az is, hogy egyes régebbi szocialista írók ebben az eszmekörben az elméleti anarchizmus túlzásaihoz is eljutnak.

Azonban ezek a többé-kevésbé minden szocialista írónál megismétlődő fejtegetések egymástól is és eme dolgozat gondolatmenetétől is teljesen eltérő jellegűek.

A legfontosabb különbség az idevágó szocialista elméleti fejtegetések és a szociális kollektivizmus itt vázolt elmélete között az, hogy minden egyes szocialista teoretikus a maga doktrinár kollektivizmusát tartja fejtegetéseinél szem előtt, míg a jelen dolgozat semmiféle szocialista elméletet fel nem állít és ezirányú doktrínákra, dogmákra nem támaszkodik. A jelen dolgozat a társadalom gazdasági életének modern fejlődését, a társadalmi szervezkedés aktuális folyamatát tartja szem előtt és szociálpolitikai eszmemenetét az aktuális gazdasági élethez fűzi. Amint láttuk, ez az aktuális fejlődés felszívta magába a szocialista törekvéseket: a társadalmi szervezkedés bevezető történelmi folyamata a munkásosztály szervezkedése, ezt nyomon követi napjainkban a középosztály szervezkedése, mely formáiban a munkásság szervezkedését veszi mintájául. Kétségtelen, hogy a középosztály ideológiája más, mint a munkásosztályé, sőt hogy a középosztály egyes kategóriáinak – iparosok, kereskedők, gazdák, hivatalnokok – ideológiája is lényegesen különbözik egymástól. A szervezkedés alaptípusa azonban – a kollektív egységként fellépő szervezeti érdekcsoport – egy és ugyanaz. A szocializmus különböző elméleteinek hatása alatt keletkeztek és fejlődnek a munkásszakszervezetek, melyeknél: architektónikus alapformái a középosztály szervezkedésnek is mintaképei. A társadalmi szervezkedés aktuális folyamatában tehát mindenekelőtt egy formai közösség jellegzetes és e formai közösség a szocialista doktrínákat épp úgy háttérbe szorítja, mint ahogy megakadályozza esetleges új középosztály-elméletek doktrínáinak érvényesülését is. A társadalmi szervezkedés korszakának vezető eszméi, illetőleg fejlődéspolitikai követelményei a különböző gazdasági csoportok különböző, sokféle ideológiája közepette nem vezethetők le másból, mint abból, ami a különböző csoportok szervezkedési ideológiájában közös: a társadalmi csoportok szervezkedésének formai szabályaiból. De nem is lehetne a fejlődéspolitikai követelmények kutatására alkalmasabb anyagot találnunk, mint a társadalmi szervez-

kedés formáinak szabályait. Ha valahol, úgy ezen a téren igaz, hogy „forma dat esse rei”. Világosan láttuk, hogy az igazi kollektív akarat kiépítése és az egyéniség minél teljesebb felszabadítása munkájának sikere úgyszólván kizárólag a szervezeti szabályok tökéletességének fokától, vagyis a társadalmi szervezkedés formális struktúrájától függ. A szociális kollektivizmus technikai feltétele – a helyes jogi szabályok megtalálása és kifejlesztése az igazi szociális kollektivizmus megteremtésének alapja. Ezt a feltételt egészíti ki a szociális kollektivizmus etikai feltétele, mely a szociális kollektivizmusra és etikai individualizmusra való társadalompedagógiai nevelésben áll. Ami azonban e formai szabályok és az ezekre való nevelés tartalmát illeti, a priori nem adható meg \ominus tekintetben sem több, sem kevesebb, mint a szociális kollektivizmus és etikai individualizmus kongruenciájának alapeszméje. Ez a társadalmi szervezkedés és az ennek eredményeképp jelentkező szociális kollektivizmus korszakának egyetlen dogmatikus alaptétele, ez ennek a fejlődésnek egyetlen konstans eleme, állandó doktrínája. De ha el is ismerjük, hogy eme kongruencia alapeszméjének a dogma erejével és a doktrína presztízsével kell a társadalmi szervezkedés korszakának fejlődését vezetnie, korántsem szabunk a fejlődő szociális kollektivizmus megvalósítása elé doktrinár tartalmi szabályokat. És ebben különbözik ez az elmélet a szocialista teorémáktól. A társadalmi szervezkedés különböző kategóriái – az ipari és mezőgazdasági munkásság, a kereskedelmi alkalmazottak, a gyári tisztviselők, a pénzintézeti, az állami és egyéb tisztviselők számos csoportja, a kiskereskedők, a kisiparosok, a kisgazdák, stb. stb. – más-más érdekekkel, más-más szempontokkal, más-más aktuális követelményekkel fognak a maguk szervezkedési munkájához. E különböző érdekek, szempontok és követelmények különböző ideológiákat eredményeznek: ezek elé a doktrínának valamely rendszerét szabni, vagy minden szervezeti csoportosulás kollektivizmusának egységes részletes kátét adni lehetetlenség. Ami az összes csoportok szervezkedési és szervezeti szabályainak kiépítésénél közös követelmény, annyi, hogy szociális kollektivizmus és etikai individualizmus egymásért legyenek és kongruáljanak.

A szocializmus elméletei természetesen ezzel nem váltak még teljesen a múlt emlékeivé. A különböző országok munkásszervezetei továbbra is a koronként revideált és a célszerűség szempontjaiból változtatott szocialista teorémák jegyében fogják küzdelmeiket folytatni. Marxizmus, revizionizmus, szindikalizmus és egyéb elméleti és gyakorlati irányok továbbra is váltakozó intenzitású erőforrásai lesznek a munkásság szervezeti mozgalmainak. A középosztálymozgalom különböző kategóriái azonban – eltérő érdekeik folytán – nem vehetnek át e teorémákból úgyszólván semmit. Addig, amíg a középosztálymozgalom célja, hogy egyes csoportjai a kapitalizmus mellett fejlődési lehetőségeket nyerjenek, illetőleg, hogy azzal versenyképesek legyenek, a középosztály különböző szervezkedési mozgalmi csoportkollektívizmusának a célszerűséghez képest mindig más és más anyagi tartalma lesz. Ami egységes szociálpolitikai legfőbb követelményként elébe szabható, csak annyi, amennyi formai szabályai legfőbb elve: a szociális kollektívizmus és etikai individualizmus azonossága.

A középosztályszervezkedés átvette a munkásmozgalom gyakorlatának alfáját, a szervezeti tömörülést és a szocializmus elméletének ómegáját, a szociális béke ideálját. Az út azonban, melyen a különböző szervezeti mozgalmak a különböző időközön át ehhez a végső célhoz eljuthatnak, különböző. De eljuthatnak hozzá, ha a szociális kollektívizmus és etikai individualizmus azonosságának alapeszméjét soha szem elől nem tévesztik és szervezet jogi minden szabályukat állandóan e fejlődéspolitikai követelmény szem előtt tartásával építik ki. Csakis így lehet a társadalmi szervezkedés eredménye egészséges szociális béke.